

Vlaamsche Dialectologie

door E. BLANQUAERT,

Docent aan de Universiteit te Gent

I. — Methode van de Vlaamsche Dialectologie

De dialectstudie is de studie van die vormen van het menschelijke spreken welke, binnen bepaalde taalgebieden, van plaats tot plaats schakeeringen vertoonen in klank, in flexie, in syntaxis en in woordenschat.

Deze studie kan ondernomen worden door liefhebbers welke er, zonder meer, vermaak in scheppen de eigen kleur van hun dorp of stad of streek, zooals die in hun dorps- of stadstaal weerspiegeld ligt, voor de oogen van hun lezers te laten spelen.

Woordkunstenaars kunnen uit de dialecten een frischheid van taal, een rijkdom en kernachtigheid van klank en beeld gaan putten die aan hun gewrochten een eigen bekoorlijkheid schenkt. Geleerden van allerlei slag, waaronder ethnografen, historici en folkloristen, vinden hun gading in de uitslagen van de dialectstudie, nu eens omdat zij belang stellen in de vergelijking tusschen de grenzen van de taalfeiten en die van de ethnographische groepen, de politieke verdeelingen of de volksgewoonten, dan weer omdat de verspreiding van bepaalde woorden en zeggwijzen eenig licht kan werpen op economische of culturele toestanden uit het verleden.

De namenkundigen houden rekening met de locale uitspraak en de plaatselijke vervormingen van het materiaal dat zij onderzoeken. Maar vooral de taalkunde en de philologie hebben een essentieel belang bij de studie van de dialecten. De taalkunde beroept zich inderdaad op de volledigst mogelijke bekendheid met het algemeen menschelijk taalverschijnsel in al zijn vormen en uitingen om, door vergelijking en synthese, te besluiten tot de wetten van het taalleven en tot nader kennis van den menschelijken geest. Iets dergelijks doet de philologie binnen beperkter kring, maar met talrijker middelen : zij bestudeert het cultuurleven van een bepaald volk of van een bepaalde groep volkeren, hetzij in zijn taal- en letterkunde alleen, hetzij in zijn geschiedenis, kunst, wetenschap, zeden, gewoonten en wetgeving in 't algemeen. Of men zich nu ook plaatse op een algemeen taalkundig of op een minder of meer beperkt philologisch standpunt, de dialectologie heeft, in de Nederlandsche gewesten vooral, het hare bij te dragen tot de kennis van de taal in haar wezen en veranderingen, omdat zij die taalvormen bestudeert welke in het verleden de bouwstoffen hebben geleverd voor de Dietsche schrijftaal, welke nog heden ten dage leven op den mond van het volk, en uit wier midden het bevoorrechte Hollandsch is opgestaan, om zich tot den rang van algemeen beschaafden spreekvorm te verheffen.

De moderne dialectstudie leert ons de taal begrijpen van kunstenaars als Gezelle, Streuvels en Timmermans. Zij vult de historische kennis van het Nederlandsch aan met ons te wijzen op overgangsklanken en -vormen en -betekenissen die wij in het verleden maar al te dikwijls moeten postuleeren. Zij schildert ons de levende gesproken taal af, met haren eigen rijkdom, met hare typische ontleeningen, met hare vormingen en vervormingen van

woorden, met haren geest en hare stof, met hare fijne schakeeringen en hare scherpe trekken, met hare mogelijkheden en hare leemten, met haren strijd van woorden en hare mengeling van klanken en hare wording en verworping van vormen; de ziel van ons volk weerspiegelt zich in haren spiegel, zijn hart spreekt uit hare beelden, en wij zien er zijn geest voortdurend in wikken en wegen om het woord te begrijpen, te verduidelijken of te verfraaien. De volkstaal is onze taal in actie; zij levert ons het levende schouwspel van haar dynamisme.

Geen wonder dat zoovele oogsters zich in den boomgaard onzer Vlaamsche dialecten hebben begeven, waar al de takken wegen en buigen van het fruit. Het lijkt er naar alsof de eerste voorbijganger de beste slechts de handen hoefde uit te steken om te plukken en ter tafel te brengen wat de wetenschap verlangt...

Het ware echter een gevaarlijke illusie, de studie van de dialecten te gaan houden voor eene die men onvoorbereid kan aanvangen! De beoefenaar zelf, het materiaal dat hij verzamelt, de wijze waarop hij het opneemt, zijn zegslieden, de voorstelling en de interpretatie van het materiaal moeten aan talrijke eischen voldoen, waarvan ik wil trachten de voornaamste in dit opstel over methode uiteen te zetten en te wettigen.

De dialect-opnemer. — Wie dialect van den mond der sprekers opteekent moet voor alles een goed gehoor bezitten en phonetisch geschoold zijn. Om juist te hooren moet hij zich vooraf leeren ontmaken van de illusie dat hij de « letters » van de schrijftaal of de klanken en schakeeringen van zijn eigen individueele of locale uitspraak hoort; zoo schrijven beginnelingen in phonetisch schrift den slotklank van *paard* nog wel eens als *d*, of zijn West-Vlamingen geneigd om, door hun eigen spreekgewoonten misleid, de heele reeks palatale klinkers, wanneer zij die

van anderen hooren, meer open te schrijven dan zij werkelijk werden uitgesproken ; zij hooren bvb. het Mechelsch [wær^ok] (1) en schrijven hun eigen [wærk]. Evenzoo zal een Zuid-Oost-Vlaming, door eigen dialect beïnvloed, lange of halflange vocalen meenen te hooren [na:t, ka:ts, ko:rt], waar de Oost-Vlaming van het noorden er hem korte voorzegt : [nat, kata, kort], en wil de Gentenaar, met zijn talrijke nasale klinkers, dergelijke klinkers ook daar gaan noteeren waar zij niet bestaan.

Zoals uit deze voorbeelden dadelijk blijkt, is de opnemer genoodzaakt een fonetisch schrift te bezigen, d. w. z. een stelsel van schrijfteekens waarin dezelfde klank steeds door hetzelfde teeken wordt verbeeld, en hetzelfde teeken steeds aan denzelfden klank beantwoordt. Jammer genoeg staat, wie zich van een fonetisch schrift wil gaan bedienen, al dadelijk voor een lastige keuze. Er zijn evenveel stelsels als er landen zijn waar ze gebruikt worden, en nog veel meer ! De Fransche dialectologen gebruiken meestal het fonetisch schrift van de *Revue des Patois Gallo-romans*, de Duitsche dat van het *Zeitschrift für Deutsche Mundarten* (nu *Teuthonista*), de Zuidnederlandsche dat van *Lewensche Bijdragen*, een aanpassing van het Duitsche. Naast deze « nationale » stelsels staat het internationaal fonetisch schrift van de « Association Phonétique Internationale » dat talrijke beoefenaars vindt, zoowel op algemeen taalkundig gebied als op het gebied van het practisch taalonderwijs, en ook door vele dialectologen wordt gebruikt. In Zuid-Nederland moet dus de keuze van den dialect-beoefenaar geschieden tusschen het fonetisch schrift van de *Lewensche Bijdragen* en het internationaal fonetisch schrift. De commissie voor toponymie en dialectologie

(1) Wat in het internationaal fonetisch schrift staat, wordt steeds tusschen [] geplaatst.

zal er wel niet toe in staat zijn te voorkomen dat het eerste aan de universiteit te Leuven et het tweede aan de Universiteit te Gent wordt gedoceerd. De eenig mogelijke aanbeveling is dan dat eenieder het schrift zou bezigen dat hij het beste kent, en telkens zoo nauwkeurig mogelijk de waarde van zijn teekens zou verklaren, of naar een degelijke verklaring verwijzen. De beste manier om de waarde van fonetische teekens te verklaren is het gebruiken van Jespersens analphabetische formules (1), indien men althans bij machte is, de standen van de spraakorganen experimenteel fonetisch te meten, wat enkel in een fonetisch laboratorium kan geschieden. Is zulks niet mogelijk, dan moet men zijn toevlucht nemen tot vergelijking met het algemeen beschaafd Nederlandsch, of met het Fransch, Engelsch of Duitsch. Deze vergelijkingen zijn echter altijd gevaarlijk. Waar we bvb. een type-klank *e* zouden willen beschrijven, en hem gelijkstellen met de *e* van nld. *werk*, *vel*, e. dgl., zal zulks voor de meeste Noord-Nederlanders en voor de Limburgers dadelijk de [ɛ], zooals in Fr. *fait*, beteekenen, voor de meeste Brabanders en Vlamingen integendeel meer open [æ]. Voor de uitspraak van de korte *o* als [ɔ] of [ʊ] heerscht, in Noord en Zuid, tegenwoordig de grootste verwarring. Men kan zeggen dat zij bijna individueel geworden is, en hoe langer hoe minder schijnt af te hangen van de omstaande consonanten (2). Aan deze en andere moeilijkheden moet dus, bij het kiezen en beschrijven van een fonetisch schrift, worden gedacht. Voortreffelijk zijn, in dit verband, de overwegingen en vinger-

(1) *Lehrbuch der Phonetik* 3 — Teubner, Leipzig u. Berlin; overzichtelijker: *Phonetische Grundfragen* (Kap. II: Lautschrift) *ibid.*

(2) Cf. o. m. VAN HAERINGEN: *Eenheid en Nuance in de beschaafd-Nederlandsche Uitspraak*. Handel, 6° Vl. Phil. congr. 1928.

VAN DER MEER: *Hist. Gramm. d. Niederl. Spr.* Winter Heidelb. 1927, § 32 vv. en uitvoerige nota's pp. 248-250.

wijzingen van JESPERSEN in de beide eerste hoofdstukken van zijn zoeven geciteerde *Phonetische Grundfragen*.

Heeft nu de dialect-opnemer een fijn gehoor, en is hij het phonetisch schrijft zijner keuze volkomen meester, dan eerst kan hij zijn « veldtocht » beginnen. Over de manier waarop hij zijn zegslieden dient te kiezen wordt verder gehandeld. Maar ook wanneer die zegslieden met de noodige omzichtigheid gekozen zijn, blijkt het al spoedig, dat om er doelmatig mee om te gaan, den opnemer zelf sommige eigenschappen volstrekt onontbeerlijk zijn. Hij moet menschenkennis bezitten en met een goede dosis geduld en uithoudingsvermogen gewapend zijn. Die menschenkennis zal hem dadelijk doen zien welke sprekers hij vóór zich heeft ; of zij belang stellen in hetgeen van hen wordt gewenscht, of zij het maar als een saai karweitje beschouwen, of zij het in den grond een tikje belachelijk vinden... De opnemer moet zich op het peil van zijn zegslieden weten te plaatsen ; hij mag nooit hooghartig of al te geleerd gaan doen ; hij moet zoo eenvoudig mogelijk het doel van zijn opnemingen doen begrijpen, en zijn sprekers vooral op het hart drukken dat van hen niets anders wordt verwacht dan zuiver dialect. De opneming geschiedt het best in een atmosfeer van huiselijkheid en wederzijdsche vertrouwelikheden, en die scheidt men bij onze Vlaamsche menschen, met den noodigen tact, zeer gemakkelijk.

Men moet ook kunnen merken wanneer de zegslieden vermoeid worden : dan zal het werk het best geschorst of gestaakt worden. Anders krijgt men minder nauwkeurige antwoorden, of worden de vragen misbegrepen. Men moet, ten slotte, als opnemer, zeer veel geduld kunnen beoefenen. Misverstanden, gebrek aan ernst of kalmte, noodelooze discussies of afwijkingen kunnen, met een gepast woord vanwege den opnemer, meestal zeer gemak-

kèlijk worden bestreden. Maar wanneer hij daarin niet slaagt, dan moet hij zich den noodigen tijd maar getroosten om de buien te laten overdrijven.

Ook materieele eischen worden den rondreizenden dialectoloog gesteld. Het reizen per spoor en per fiets — van auto's is bij hem gewoonlijk geen sprake — werkt op den duur wel vermoeiend. Evenzoo een eenigszins uitgebreide opneming, waarbij de aandacht voortdurend gespannen moet zijn.

Al deze moeite, ook de geldelijke opofferingen die er mee gepaard gaan, kunnen slechts diegenen zich getroosten welke een stevig wetenschappelijk ideaal bezitten. Jongelui die in het opzetten van een dialectdisser-tatie een middeltje meenen te zien om met een minimum van moeite het toppunt van hun wenschen, een doctors-titel, te bereiken, vergissen zich deerlijk, en laten het vak beter ongemoeid. Want hier is, zooals elders, dege-lijke voorbereiding, ernstig en veelzijdig werk, en ten slotte een wetenschappelijk « geweten » noodig. Wie, bij het opnemen van de dialecten, een woord neerschrijft zonder het bewustzijn te koesteren dat hij de grootst mogelijke nauwkeurigheid heeft betracht, dat zijn schrijf-wijze, zooniet de geheel objectieve, dan toch bij benade-ring, practisch, de beste weergave van het gehoorbeeld is ; wie niet met de noodige zorg de eventueele varianten, kan opteekenen, en haar onderlinge waarde, beteekenis en gebruikssfeer nagaan ; wie woorden of uitdrukkingen die hij hier of daar zou hebben overgeslagen later zoo maar zou invullen omdat hij vermoedt of denkt « het zal wel zoo geweest zijn » ; wie meent een eenmaal opge-nomen tekst te mogen wijzigen of verbeteren ; wie geen materiaal kan leveren dat in alle opzichten vertrouwbaar, oprecht en controleerbaar is, houde zich zoover mogelijk van de beoefening der dialectstudie verwij-

derd ; hij heeft geen benul van de basis zelf van alle wetenschap : het waarheidsgevoel, de volstreckte eerlijkheid en objectiviteit.

Welk materiaal men verzamelt. — De vraag die nu aan de beurt komt is : Welk materiaal dient te worden verzameld ? — Stof voor de taalstudie levert eigenlijk het geheele menselijke spreken, bij elk individu en op elk oogenblik. Zooals echter uit de hierop volgende studie over den stand der Nederlandsche dialectologie zal blijken, wordt op dit oogenblik vooral de behoefte gevoeld aan een algemeen dialectwoordenboek en aan een Nederlandschen dialect-atlas. Voor het verzamelen van het woordenboekmateriaal kan niet anders tewerk worden gegaan dan zooals nu geschiedt door de Leuvensche dialectcentrale : correspondenten aanwerven en zoo goed mogelijk voorlichten, hen verzoeken de bewerking van bepaalde vragenlijsten op zich te nemen en in te zenden. De centrale schift en ordent den ingekomen oogst, en zal dan, na een zeker aantal jaren, met de publicatie van het woordenboek kunnen aanvangen.

De verzamelingen van woorden welke door de medewerkers van deze grootsche onderneming worden ingezonden, moeten nauwkeurig gelocaliseerd zijn. De opvatting naar dewelke een woord werd bestempeld als « Oostvlaamsch », « gebruikelijk in het Antwerpsche », « in Zuid-Brabant » of « in Limburg » is verouderd en uit den booze : Als plaatsaanduiding voor het gebruik van een woord worde steeds de naam van een dorp of stad benuttigd. Zelfs binnen dezen beperkten kring zal het dikwijls noodig blijken bepaalde woorden, vormen of wendingen nader te karakteriseeren als zeldzaam, plat, verouderd, kindertaal, enz.

Dezelfde nauwkeurigheid wordt vereischt bij de aanduiding der beteekenissen. Zeer dikwijls wijken de dialect-

beteekenissen van de algemeen Nederlandsche af ; zij kunnen meer beperkt of meer algemeen zijn ; zij bewaren meestal het oudere stadium, maar luiden soms ook een nieuw stadium der betekenisonwikkeling in. Al deze schakeeringen moeten door het Algemeen Dialectwoordenboek worden beschreven en met voorbeelden toegelicht. Ook de aanduiding van speciale vervoegings- en verbuigingstoestanden is ten zeerste gewenscht ; de afwijkende geslachten van het naamwoord, de klasse-verwisselingen van de werkwoorden, het in onbruik raken van bepaalde vormen, tijden en wijzen, dit alles dient te worden vermeld. Hoemeer medewerkers zich het beantwoorden van de vragenlijsten der Leuvense dialectcentrale zullen getroosten, en hoe nauwkeuriger zij deze zullen bewerken — in phonetisch schrift wie kan, in gewoon schrift wie niet anders vermag — des te spoediger en degelijker zal het *Algemeen Zuid-Nederlandsch Dialectwoordenboek* ten dienste staan van onze Nederlandsche taalwetenschap. Het gehalte van dat woordenboek zal ten slotte ook afhangen van het aantal peilingen en contrôle-uitstappen ter plaatse die de bewerker zal kunnen doen. Nadere inlichtingen en aanbevelingen verschijnen geregeld als « Mededeelingen van de Zuidnederlandsche Dialectcentrale » te Leuven, overgedrukt uit het *Bijblad der Leuvense Bijdragen*.

Het materiaal van den Nederlandschen Dialect-atlas zou moeten bestaan uit een lijst zinnen, woorden en vormen waarin zooveel mogelijk de eigenaardigheden van de verschillende gewesten vertegenwoordigd zijn, en ook de voornaamste kenschetsende feiten van de taalhistorie. De zinnen hebben het voordeel dat zij talrijke verbuigings- en vervoegingsgevallen illustreeren, evenals den zinsbouw en de sandhi-verschijnselen, en verder zoo kunnen samengesteld worden dat zij over de betekenis der

woorden geen twijfel laten bestaan. Zij moeten eenvoudig en kort zijn, en naar inhoud en vorm meer uit den volksmond zelf dan uit de berekeningen van den opnemer zijn gesproten. Afzonderlijke woorden kunnen in de lijsten voorkomen als afwisseling en voor de begrippen die uit zichzelf duidelijk genoeg zijn om het gebruik van een zin overbodig te maken.

Schriftelijk ingezameld materiaal kan reeds zeer interessante kaarten opleveren ter algemeene orienteering : zij kunnen aanduiden waar ongeveer de groote dialectgrenzen liggen, en vooral waar de mazen van een voortgezet onderzoek ter plaatse dichter zullen moeten toegehaald worden. Wil men echter in een dialect-atlas méér geven dan een voorstelling van de min of meer nauwkeurig weergegeven feiten, wil men doordringen tot de verklaring zelve van de afwisseling der klanken, vormen en woorden, dan zal het noodig blijken, over opnemingen te beschikken die in het eigen milieu van de dialectsprekers, naar een streng doorgevoerde methode zijn geschied. De verklaring van een phonetischen overgang, van een semantischen sprong, van de verscheidenheid van woorden voor hetzelfde begrip, hangt inderdaad zeer dikwijls af van een kleine schakeering of van een variante die gewoonlijk aan het schriftelijk onderzoek ontsnapt. Wat dan de nadere vereischten van de opnemingen ter plaatse zijn, wordt verder aangetoond.

Bij het bespreken van het materiaal voor het algemeen dialectwoordenboek en den atlas werd tot hiertoe enkel gedacht aan de moderne vormen van onze dialecten. Daarbij warè het ook ten zeerste gewenscht, ten einde de geschiedenis der dialectfeiten te kunnen nagaan, dat de studie van onze dialecten in het verleden, de reconstructie van de verschillende stadiums welke zij sedert onze oudste schriftelijke overlevering hebben doorge-

maakt, systematisch en naar een algemeen plan werd doorgevoerd. De oplossing van dit vraagstuk vereischt vooraf de uitgave van het grootst mogelijke aantal goed gelocaliseerde en gedateerde teksten met glossariums en phonetisch-grammatische studies of nota's. De vergelijking van deze glossariums en studies zal dan wellicht toelaten om, ware het slechts per eeuw, een zeker aantal verschijnselen, geographisch en chronologisch na te gaan en tegenover hunne moderne correspondenten te plaatsen. Zij kan leiden tot het uitgeven van een historischen dialect-atlas en van een historisch gedeelte naast het modern materiaal van het Algemeen Dialectwoordenboek.

Twee soorten invloeden hebben op de taal onzer schrijvende voorvaderen voornamelijk ingewerkt ten nadeele van het dialect : Het bewuste streven naar algemeen-Dietsch en de bewuste of niet- bewuste navolging van het Latijn. De grootste moeilijkheid van de historische dialectstudie zal dan juist liggen in het onderkennen van hetgeen eenerzijds aan deze invloeden te wijten is en hetgeen anderzijds als zuiver dialectmateriaal kan dienstig zijn. Menig lokaal stuk ligt nog begraven in de archieven van het rijk, van de provincies en van de steden ; menig ander schuilt nog in privaat bezit : ook in deze richting ligt nog belangrijk werk te wachten voor velen en voor lange jaren.

De breed opgevatte moderne en historische woordenboek- en atlas- ondernemingen, die er naar streven het gansche taalgebied, of toch geheel Zuid-Nederland te omvatten, en tegenwoordig wel het meest aan de orde van den dag zijn, mogen het belang niet doen onderschatten van een derde soort studies, welke een veel beperkter terrein beslaan, maar een bepaald dialect als het ware microscopisch onderzoeken. Immers, een groot aantal dergelijke onderzoekingen kan niet anders dan bijdragen tot

het gehalte van de algemeene studies die er zich van weten te bedienen. Zij alleen zijn bovendien bij machte ons in te lichten over bepaalde kwesties : Hoe heeft men zich bijvoorbeeld de eenheid van een dialect, binnen een stad of een dorp voor te stellen ? Welke schakeeringen ontmoet men, in een zelfde dorp, van gehucht tot gehucht, van straat tot straat, van stand tot stand, van geslacht tot geslacht, van kunne tot kunne, van individu tot individu ? Welke invloeden doen zich, in een plaatselijk dialect, gelden vanwege het verkeer met naburige dorpen, met de naastbijgelegen stad ; vanwege de verplaatsingen der inwoners naar markten, naar werkgelegenheden van allerlei aard ; vanwege de ingewekenen door huwelijken, oprichting van fabrieken, uitvoering van langdurige openbare werken, oorlogsomstandigheden, enz. Hoe belangwekkend ware het niet, gedetailleerde vergelijkende dialectstudies te hebben bvb. van sommige Westvlaamsche dorpen en steden vóór 1914 en nu ; van een zeker aantal Kempisch-Limburgsche dorpen vóór het ontstaan van de mijncentra en nu, en over tien jaar en zoo verder ! Bij deze locale studies in de diepte kunnen ook de fonetische worden gerangschikt welke het klank-aspect van bepaalde dialecten tot in zijn fijnste schakeeringen opnemen en ontleden met experimenteele middelen. Een paar model-studies van dien aard worden in het artikel over den huidige stand der Zuidnederlandsche dialectwetenschap geciteerd. Uit een methodologisch standpunt kan echter hier worden gewezen op de noodzakelijkheid om dergelijke onderzoekingen zoo in te richten dat zij niet slechts een zuiver-individueele waarde krijgen, maar een beteekenis verwerven voor de taalwetenschap in 't algemeen. Een woord of een klank, door een enkel persoon slechts eenmaal uitgesproken, blijft voor de kennis van een dialect al te subjectief. Herhaaldelijk uitgesproken

door een zeker aantal welgekozen personen, en in verschillende posities geplaatst ten opzichte van het accent, krijgt zulk taalmateriaal integendeel een objectieve waarde. En hoe beperkt dan ook het gezichtspunt moge wezen, toch werpt het doorgronden van dergelijk zorgvuldig opgenomen materiaal dikwijls een verrassend licht op het leven der taal in 't algemeen.

Hoe men het materiaal verzamelt. — Zooals reeds uit voorgaande bladzijden is gebleken, kan de wijze om het materiaal te verzamelen tweevoudig zijn : door briefwisseling of mondeling. Liever dan de onderlinge waarde van de twee werkwijzen opnieuw te willen vergelijken, zal ik hier een paar methodologische aanwijzingen geven voor beide.

Als men met correspondenten werkt, moeten twee soorten voorzorgen worden genomen : Men moet, ten eerste, zorgen dat het verkregen materiaal zoo betrouwbaar weze als met deze methode mogelijk is, en ten tweede, dat het op zulke wijze worde ingezonden, dat het verwerken ervan het minimum van practische moeilijkheden oplevert. Om een zoo betrouwbaar mogelijk geschreven materiaal binnen te krijgen zal men er voor zorgen dat de inzenders een duidelijk begrip krijgen van hetgeen van hen wordt verwacht. De vragenlijst zal met de noodige toelichtingen voorzien zijn, de woorden die eenigszins vaag zijn op zichzelf zullen in een zin of uitdrukking worden voorgesteld, de woordsoorten in alle twijfelachtige gevallen worden aangeduid ; daarbij kan dan gevoegd worden het verzoek om een bepaald phonetisch schrift te gebruiken, en een bondige en duidelijke verklaring van de teekens van dat schrift. Ten slotte zou op alle vragenlijsten een ruime plaats moeten openstaan voor allerlei eventueele op- en aanmerkingen omtrent de gevraagde dialectwoorden in

het bijzonder en de plaatselijke taal- en dialecttoestanden in 't algemeen.

Met het oog op de practische verwerking van het materiaal, zal het invullen van gedrukte steekkaarten rechtstreeks door den correspondent wel de doelmatigste methode zijn, waar zij financieel eenigszins mogelijk is. Elke steekkaart zou op voorhand vermelden : 1. Het nummer van de plaats waarvoor zij geldt en het nummer van den bewerker. 2. Het woord, de uitdrukking of den zin welke in dat dialect om te zetten is. 3. De noodige ruimte om, benevens het antwoord op 2., ook bijkomende opmerkingen te schrijven welke rechtstreeks of onrechtstreeks verband houden met den inhoud van 2. Van elken correspondent zouden dus dergelijke steekkaarten ingevuld terugkomen en, indien behoorlijk geschreven, dadelijk kunnen geclasseerd worden. Het classeeren kan alphabetisch geschieden per woord, en, binnen elk woord, naar de plaatsnummers. Op die wijze kan elk woord zonder enig voorbereidend zoeken, hetzij op kaart worden gebracht, hetzij in het woordenboek worden verwerkt. Blijkt het noodig, voor elke plaats al het materiaal of een zekere hoeveelheid daarvan samen te hebben, dan kan men ofwel eerst een dubbel van de steekkaarten laten maken, dat dan per plaats wordt geclasseerd, ofwel de steekkaarten van eenzelfde plaats uit de eerste classeering gaan lichten op het oogenblik dat men daaraan behoefte heeft : Ook dit zou, dank zij de vaste nummering van de plaatsen binnen de classeering per woord, betrekkelijk weinig moeite kosten.

Het nummer van den correspondent op elke steekkaart verwijst naar een andere verzameling van deze kaarten, waarvan door elken correspondent slechts eene zou in te vullen zijn, en waarop hij de noodige inlichtingen zou verschaffen over zichzelf, bepaaldelijk om den gebruiker toe te laten de betrouwbaarheid van zijn materiaal eenig-

zins te meten. Welke factoren daarbij in aanmerking komen wordt uiteengezet bij de bespreking van de keuze der zégslieden.

Eindelijk zou ook door elken correspondent een specimen van een derde soort steekkaarten moeten ingevuld worden : namelijk die welke de noodige inlichtingen verschaffen omtrent de plaats waarvoor het ingeleverde materiaal geldt. Daarop zouden de volgende aanduidingen, met de noodige ruimte ter invulling, gedrukt kunnen worden : Naam van de plaats in gewone spelling ; uitspraak van dien naam, zooveel mogelijk in phonetische spelling ; namen van de voornaamste gehuchten, straten, enz. ; belangrijkheid van de plaats (aantal inwoners op bepaalden datum) ; voornaamste bezigheden van de bevolking ; hare betrekkingen met die van andere plaatsen ; taaltoestand (afwijkingen van het dialect in sommige gehuchten of straten ? standsverschil ? vreemde invloeden op het dialect?)

De aanbevelingen omtrent het aanleggen en classeeren van materiaal door correspondentie verzameld gelden natuurlijk ook grootendeels voor de mondelinge enquête. Het ideaal van het mondeling onderzoek ter plaatse ware dat twee of drie phonetisch geschoolde opnemers met een goed gehoor, de opnemingen samen deden van plaats tot plaats, en dat hun materiaal gepubliceerd werd onder den vorm van integralen tekst van een hunner en varianten van de beide anderen. Dan kregen wij inderdaad toch zooveel als een zekerheid voor de opgenomen gedeelten waarover de verschillende opnemers het eens zijn geweest, en de juiste aanwijzing van die gedeelten van het materiaal welke met meer omzichtigheid moeten gebruikt worden. De eigenlijke vergissingen waaraan de alleenstaande opnemer blootgesteld is, als verkeerd begrijpen, overslaan, enz., zouden hier niet meer, of toch zonder ernstige schade,

gebeuren, en het werk zelf zou aangener en lichter vallen. Dat werk bestaat vooreerst hierin dat men het vertrouwen van zijn zegslieden wint, zich bij hen aanpast om van hen te verkrijgen wat men noodig heeft. Imponeert men te veel, dan geraken zij uit hun lood, of gaan onwillekeurig ook de hoogte in en — vervalschen hun dialect. Imponeert men te weinig, dan ontmoet men bij diegenen welke het doel van het onderzoek niet begripen, wel eens vroolijke jongens, die geneigd zouden zijn om van de gansche opneming een grapje te maken ; en dan verliest men, zooniet zijn geduld, dan toch veel tijd en moeite. Indien den spreker de woorden en zinnen ter vertaling worden voorgezegd in het Nederlandsch, of indien men hem den Nederlandschen tekst voor oogen legt, bestaat het gevaar dat zijn dialect door woord- of vormgebruik of uitspraak onder invloed van dat Nederlandsch geraakt. Waar de opnemer van de streek zelve is, kan hij zulks vermijden met zijn teksten zelf voor te zeggen in zijn eigen dialect. Werkt hij in een andere streek, waar zijn eigen dialect dus ook weer minder gemakkelijk wordt begrepen, daar kan hij een van zijn meer ontwikkelde zegslieden, in wiens abstractievermogen hij vertrouwen kan stellen, verzoeken den Nederlandschen tekst zoo goed mogelijk in het op te nemen dialect te lezen, en de andere zegslieden vragen om in datzelfde dialect te herhalen. Waar bij den eersten spreker nog dikwijls het Nederlandsch werkt, of hem belet dadelijk het dialectwoord te vinden, is zulks bij den tweeden of derden zegsman, die dus met geen Nederlandsch meer in aanraking komt, niet meer het geval, en heb ik steeds opgemerkt dat de tweede en derde zegsman den eersten terechtwezen. Soms meenen de zegslieden dat zij den opnemer moeten dicteeren, of hem moeten helpen in het zoeken naar de geschikte schrijfwijze voor bepaalde

klanken. Met een weinig tact slaagt men er gewoonlijk in om hen van deze bekommering te ontslaan, zonder hen te kwetsen of te ontmoedigen. Men moet van hen weten te verkrijgen dat zij de teksten, in gewoon tempo, zonder abnormale rustpoos, dus met behoud van den natuurlijken sandhi, uitspreken, en alles zeggen zooals zij dat werkelijk in den loop van hun dagelijksche dialect-conversatie ook zouden zeggen.

Heeft men nu door elk der zegslieden een woord of zin op dezelfde wijze hooren uitspreken, dan kan men gerust die uitspraak neerschrijven. Niet altijd echter gaat het zoo gemakkelijk. De zegslieden zijn het dikwijls oneens over het juiste woord of de juiste uitspraak. Dan moet men hen principieel de zaak zelf laten uitvechten, en die lezing aanvaarden waarover zij het eens worden; dikwijls blijkt het ook dat beide partijen gelijk hebben, dat namelijk twee of meer manieren bestaan om eenzelfden tekst weer te geven, en dan teekent men varianten op; zelf tusschenkomen zal de opnemer liefst alleen dan doen wanneer hij merkt dat het geschil op een of ander misverstand berust. Hij moet zich verder, indien hij tijd wil vinden voor het bewerken van een eenigszins-uitgestrekt gebied, tevreden houden met het verkrijgen van een doorsnee-uitspraak voor de plaats die hij bewerkt, en zal de verschillen van individueelen aard enkel aanstippen als nota bij den spreker voor wien ze gelden: Zoo bvb. vrouwen, de uitspraak *sk-* voor *sch* in streken waar *sch* anders algemeen is, enz. Alvorens dergelijke gevallen onder de individueele te rangschikken, moet men natuurlijk daarover het gevoelen van de zegslieden ook weer inwinnen.

De verkregen varianten kunnen gelden voor het plaatselijk dialect in 't algemeen. Soms echter wordt men gewaar dat het steeds dezelfde zegsman is welke met zijn lezing

tegenover die van de anderen staat omdat hij tot een of andere buitenwijk behoort. Dan wijst men op die bijzonderheid in de gegevens omtrent den taaltoestand der plaats, en men duidt bondig de wijk van den spreker aan bij de varianten. Andere zegslieden wijken van de gewone lezing af omdat zij een meer verouderde uitspraak volgen, of zij zeggen u : « van de oude menschen hoort men dat nog zoo »; of « de kinderen zeggen dat zoo », of « dat is gemeen ». — Bij dergelijke varianten past dan de aanduiding « verouderd », « kindertaal » of « plat ». Sommige varianten zijn van aard om te doen gelooven aan de vertroebeling van het dialect : Ondanks den goeden wil en de dialectvastheid van de sprekers, dringt de invloed van het Nederlandsch in den loop van de opneming soms toch nog een enkele maal binnen. Een opnemer met een weinig ondervinding wordt dat gauw gewaar. Het is dan soms voldoende dat hij even verwonderd opkijkt om de zegslieden tot nadenken of onderlinge kritiek op te wekken ; anders moet hij wel de vraag stellen : « Wordt dat hier wel zoo gezegd ? »

De moeilijkheden bij de opneming ter plaatse komen niet van de zegslieden alleen. De opnemer stukt wel eens zelf bij bepaalde klanken, of verbindingen. Wat de moeilijke klanken betreft, daarvoor kan hier enkel de raad worden gegeven, ze uit te drukken met die schrifteekens en diacritische hulpmiddelen welke in zijn stelsel het best den gehoorde klank benaderen. In geval van diphtongering zal men de elementen die men meent te hooren, isoleeren, verlengen en trapsgewijs verbinden om ze dan ten slotte weer met de uitspraak van de zegslieden te vergelijken en aan hun goedkeuring te onderwerpen. Beginningen staan dikwijls onbeholpen tegenover eenvoudige gevallen van ontronding of medialiseering, die aan den uitgesproken klank een bevreedend timbre ge-

ven. Zij zullen dus op den lippenstand letten, en de klanken trachten na te bootsen met gewijzigden lippenstand. Ook de openingsgraad van lippen en mond in 't algemeen is dikwijls oorzaak van belangrijke nuanceeringen. Wat leeken bvb. dikwijls als *ao* weergegeven blijkt [ɔ] of [ʊ] te zijn, en ook tusschen [ɑ ɔ ʊ o] etc., zijn telkens nog halfweg-stadiums te hooren. De opnemer schrijft dan het symbool waar de gehoorde klank het dichtst bijkomt, en voegt er het teeken voor meer open of gesloten bij. Het gebeurt ook dikwijls dat, op een bepaalden klank, het accent rijst, daalt, en nog even rijst alvorens geheel te dalen ; dat is het zoogenaamde tweetoppig accent zooals het in Limburg, en in sommige gevallen ook wel in Oost- en West-Vlaanderen voorkomt. Ook dat moet zorgvuldig worden opgeteekend. Het woordaccent moet insgelijks aangeduid worden overall waar het van het Nederlandsch gebruik afwijkt, of waar dit laatste zelf niet vast staat. Ten slotte kan nooit te veel worden gelet op de verbinding der woorden. Immers ook in het beschaafd Nederlandsch bestaan bvb. bij het uitspreken van *wij gaan nu zwemmen* twee mogelijkheden ten opzichte van de *n* midden in den zin. Zegt men het zinnetje met den klemtoon op *zwemmen* dan hoort men slechts ééne gewone *n* tusschen *gaa-* en *-u* ; zegt men het met den klemtoon op « *nu* » dan wordt de *n* sterker uitgesproken, en langer aangehouden dus met lengte-teeken geschreven. Twee afzonderlijke *n*-geluiden met dus de twee kenschetsende afsluitingen en ontploffingen van de luchtkolom, hoort men echter in geen geval. Het *n*-teeken mag dus slechts éénmaal worden geschreven. Maar zal men het bij *gaan* of bij *nu* schrijven ? Het hoort bij allebei en bij geen van beide uitsluitend. Het beste is dus *gaan nu* aaneen te schrijven : [ga'n(:)y]. Dergelijke gevallen doen zich ook bij de dialectopneming ontelbare

malen voor. Het spreekt vanzelf — vermits slechts opgenomen wordt wat gehoord wordt en zooals het gehoord wordt — dat ook de gevallen waar de aard van een slot- of beginklank gewijzigd wordt, den opnemer niet mogen ontgaan. Hoort hij Ndl. *den bak* uitspreken dan klinkt de slotklank van het lidwoord dikwijls niet *n*, maar *m*, en schrijft hij dus *m*; geeft men hem echter een variante als *den koffer* dan zal hij als zoodanig, bvb. in een dialect als dat van Opdorp (O. Vlaanderen), niet alleen *koffer* hebben op te teekenen, maar ook het lidwoord, waarvan de *m* vóór *k* wegvalt. Het verdient ten slotte de aandacht dat de eigenlijke sandhi van streek tot streek verschilt. Waar bvb. in Brabant (Maldere) *niet zien*, *niet gezien* als [ni si:n, niχəzi:n] wordt gehoord, spreekt men in de omstreken van Gent, bvb. te Melle uit : [ni zin, ni gəzin], en ook voor het Limburgsch (Halle-Boeienhove) herinner ik mij duidelijk vbb. als : [ni gut, ni ve° l].

Een laatste aanbeveling voor de opnemingen ter plaatse is dat de opnemer zich nooit mag wagen aan onbezonnen normalisatie van zijn opnemingen ; dit wil zeggen dat, waar hij moeite heeft met een bepaalden klank, hij niet moet trachten zich te herinneren hoe hij een daarop gelijkenden klank vroeger heeft weergegeven, en er dan maar hetzelfde teeken voor bezigen. Hij moet integendeel zijn schrijfwijze telkens opnieuw halen uit hetgeen hij hoort, en uit niets anders. Voor alle mondelinge opneming en in alle omstandigheden geldt de dubbele leus : Slechts zuiver dialect laten spreken, en enkel schrijven wat men hoort en zooals men het hoort.

De zegslieden. — Enkele vereischten moeten nu nog worden besproken welke bij de keuze der zegslieden dienen gesteld te worden. Men moet er in 't algemeen voor zorgen dat zij betrouwbare dialectlezingen kunnen geven van het gevraagde materiaal. Daarom is het noo-

dig personen uit te kiezen welke in het te onderzoeken dorp gewonnen en geboren zijn ; vaster dan anderen zijn diegenen wier ouders van dezelfde plaats geboortig zijn, zoodat de taal van den familiekring altijd onvervalscht dialect geweest zij. Verder is men het best gediend met personen die een zeker abstractievermogen bezitten, die dus voldoende onderscheid gevoelen tusschen algemeene omgangstaal en dialect, en die verstandig genoeg zijn om zich een denkbeeld te vormen van het doel van een dialectopneming. Geheel onontwikkelden leenen zich in 't algemeen minder goed tot het beantwoorden van vragenlijsten. Een veel grooter waarde zou het materiaal van hunnen mond opgeteekend bezitten, indien het hun spontane conversatie kon zijn. Op de eene plaats zal het zoeken naar geschikte zegslieden al met beteren uitslag worden bekroond dan op de andere. Daarom is het een onafwijsbare vereischte dat de gebruiker van het materiaal de noodige aanduidingen zou ontvangen waaraan de betrouwbaarheid van dat materiaal eenigszins kan worden gemeten : De naam van elken zegsman — ten einde contrôle mogelijk te maken —, zijn geboorteplaats, de geboorteplaats van zijn vader en van zijn moeder, zijn beroep en leeftijd, het antwoord op de vragen of hij gewoonlijk dialect spreekt of iets anders en eventueel welk dialect, dat van het centrum of van een of andere buitenwijk.

De leeftijd van de zegslieden duidt aan of de gegevens gelden voor het jongere, het gemiddelde of het oudere geslacht. De drie tegelijk opnemen, met een paar sprekers van elke soort, en dan hun varianten aantekenen ware een ideale werkmethode. Maar zij stuit, bij een uitgebreid vergelijkend onderzoek, op practische moeilijkheden : Met een zestal personen tegelijk werken is zeer tijdroovend, en leidt dikwijls tot discussies zonder einde. Minder ont-

wikkelden op leeftijd zijn bovendien al te traag van geest om er mee vooruit te geraken. Er blijft dan de keuze tusschen het jongere en het gemiddelde geslacht. Beide lijken mij even interessant. Wil men echter de doorsneeuitspraak van elke onderzochte plaats verkrijgen, dan komt men er vanzelf toe, menschen van gemiddelden leeftijd te kiezen, en, om niet te talrijk te zijn, best twee of drie. Hoewel zulks nu geen al te strenge regel moet of kan zijn is het toch geraadzaam er naar te streven om in de verschillende plaatsen zegslieden van zowat denzelfden leeftijd te hebben, bvb. tusschen 20 en 40 jaar. De vergelijking van de dialecten onderling zal er namelijk mee gediend zijn wanneer zowel bij de keuze der zegslieden als voor de andere omstandigheden van de opneming, de grootst mogelijke homogeniteit wordt betracht.

Voorstelling en interpretatie van het materiaal.—

De manier om het opgenomen materiaal aan den lezer voor te leggen en om het te interpreteren hangt af van het doel dat men daarmee beoogt. Er kan hier natuurlijk geen spraak zijn van de bijzondere vereischten van locale studies van een plaats of van een streek, opgevat met een of ander speciaal doel. Voor dergelijke ondernemingen kan alleen de wensch worden geuit ze steeds zóó te zien inrichten dat zij zonder al te veel moeite, door den comparatist die sommige verschijnselen over gansch het taalgebied en zelfs daarbuiten bestudeert, in het kader van zijn algemeene studies kunnen opgenomen worden. Daarom ware het te wenschen dat, ook voor speciale studies, de keuze van het materiaal en van de zegslieden in de mate van het mogelijke, zou gedaan worden uit het materiaal van de bestaande algemeene ondernemingen, besproken in de studie over den huidigen stand der Vlaamsche dialectwetenschap. Vooraf van belang is

het echter dat, waar bepaalde gedeelten geographisch worden onderzocht, de publicatie zich zou richten naar een eenheidskaart. En voor die eenheidskaart werd op het Nederlandsch taalgebied uitstekend gezorgd door KLOEKE en GROOTAERS in hun *Handleiding tot het Noord- en Zuid-Nederlandsch dialectonderzoek* (Nijhoff. Den Haag. 1926), door ondergeteekende uitvoerig besproken in het hoofdartikel van *Paginae - Bibliographicae*, December 1926. De dialectgeographische studies van GROOTAERS, namelijk de « aalbeskaart » en de « aardappelkaart », verschenen in Leuv. Bijdr. XVI. 1/2, XVIII. 2/3, en de *Dialect-Atlas van Klein-Brabant* (Antwerpen. De Sikkel. 1926) door ondergeteekende, hebben KLOEKE's kaart tot grondslag genomen. En dat voorbeeld wordt in de, mij bekende, Zuidnederlandsche dialectdissertaties welke nu worden voorbereid, algemeen gevolgd. Op de groote moeilijkheden van een algemeene dialectgeographische studie zonder eenheidskaart wijst KLOEKE terecht op pp. 57-58 van de zoeven geciteerde *Handleiding*. Een voorbeeld van algemeene Nederlandsche dialectstudie, met dezelfde kaart op 1/500.000^e als basis, levert hij ons met *De Holland-sche Expansie in de 16^e en 17^e eeuw en hare weerspiegeling in de hedendaagsche Nederlandsche dialecten* (Nijhoff. 1927), waarbij de hoogst interessante *-ui*-kaart, gesteund op de woorden *muis* en *huis*, werd gevoegd. Er moet echter op gelet worden dat deze kaart van Noord- en Zuid-Nederland, waarop het diphtongeeringsgebied van de moderne dialect *-ui* in het wit, het *oe*-gebied in het blauw, en het *uu*-gebied in het rood voorkomt, enkel de *interpretatie* geeft — en geven kan — van het materiaal waarover de auteur beschikt ; dat de kaart zelve niets zegt over het aantal plaatsen waarvoor hij gegevens heeft verzameld, noch over het gehalte van het materiaal. Dit alles moet dan in een bijgaanden, beschrijvenden tekst worden gege-

ven. Waar dat, op beperkter terrein, eenigszins mogelijk is, zal de ideale dialectkaart wel zoo moeten gemaakt worden dat het onderzochte verschijnsel zelf, bij al de plaatsen waarvoor het werd opgenomen, in zijn ongewijzigden vorm op de kaart wordt geschreven. Moet daar dan interpretatie, bvb. het trekken van bepaalde grenslijnen ⁽¹⁾, bijkomen, dan kan dat geschieden op meer gereduceerde, afzonderlijke, synthetische kaarten, maar zal de lezer zelf telkens de basis van de interpretatie voor oogen hebben, wat mij als een onmisbare wetenschappelijke vereischte voorkomt. Zelfs kan men zich afvragen of bvb. een kaart van het gansche Nederlandsche taalgebied, op 1/300.000^e of 1/400.000^e niet ware uit te voeren, waarop de onderzochte woorden zelf in al hun plaatselijke varianten zouden aangebracht zijn, tegelijk met de eventueele lijnen of kleuren welke de hoofdvarianten afbakenen. Het groote bezwaar zal hier wel eerder van financiële aard zijn, maar bij het stellen van zuiver wetenschappelijke eischen is daarmee niet af te rekenen: automatisch doen deze eischen immers toch onder voor de materieele; omgekeerd echter, wanneer naar materieele hulpmiddelen voor een dialect-publicatie wordt uitgezien, heeft het toch zijn nut, dat men de desiderata voor een ideale methode voor oogen heeft.

Ook het voorstellen van het materiaal voor een algemeen dialectwoordenboek of plaatselijk idioticon levert moeilijkheden op. Moet het dienen om den lezer toe te laten de verklaring van een hem onbekend dialectwoord te vinden, dan is de alphabetische orde per dialectwoord de gewenschte. Zoekt hij integendeel de dialectische tegenhangers van een bepaald Nederlandsch woord, dan moet

(1) Over de methode die bij het trekken van deze lijnen dient gevolgd, wordt door ondergeteekende in bijzonderheden gehandeld in *Klein-Brabantsche dialectgrenslijnen* (Vercoullie-album).

het materiaal gegroepeerd worden onder alphabetisch op elkander volgende Nederlandsche woorden. En dat zal dikwijls zeer moeilijk blijken. Volgens den vorm zullen een aantal dialectwoorden onder het ééne Nederlandsche woord passen, en volgens hunne beteekenis onder het andere. Er zullen er bovendien ook zijn die geen algemeen Nederlandsch equivalent bezitten. De beste oplossing zal wel zijn dat men het dialectmateriaal naar vaste, in de inleiding uiteengezette principes, onder de Nederlandsche woorden rangschikt, en dan een algemeen register van alle dialectvormen laat volgen, met aanduiding van het verband waarin de vorm wordt behandeld. Met meer bijzonderheden werd een opvatting van dezen aard uiteengezet door prof. GROOTAERS in zijn lezing op het IIIe VI. Philologencongres te Gent in 1920, verschenen in *Dietsche Warande en Belfort*, XXI, 1921. Daaruit is vooral te onthouden dat alle dialectgegevens in fonetische spelling moeten voorkomen, en met aanduiding van de plaats waarvoor zij gelden.

Wat nu ten slotte de interpretatie van het materiaal betreft, daar kan, althans op het Nederlandsch taalgebied, nog betrekkelijk weinig over gezegd worden. Die begint eerst voorgoed na den grooten oogst. Proeven om dat vroeger te doen zijn steeds gevaarlijk. Men mag vooral nog niet generaliseeren op grond van beperkte gegevens over het gansche taalgebied of op grond van ruimere gegevens over een deel slechts van ons taalgebied. Dit zou de dialectgeographische methode, welke anders zoo rijk is aan beloften, van meet af aan compromitteeren. Wat echter op andere taalgebieden, vooral in Frankrijk, reeds werd bereikt, waar volgens GROOTAERS in zijn even geciteerde lezing de « Atlas linguistique met zijn 1750 kaarten de etymologische methodes op haar kóp heeft gezet », laat ons toe ook voor de Nederlandsche taalkunde hoogst

interessante uitslagen te verwachten. De hoogervermelde woordkaarten van Grootaers stellen belangrijke lexico-graphische problemen ; Kloeke's *Hollandsche Expansie* is een eerste, schitterende poging tot interpretatie en historisch heropbouwen van de dialectfeiten. Of zijn expansie-theorie geheel of gedeeltelijk juist is, kan misschien nog worden betwist, maar zeker is het, dat de dialectgeographische methode alleen bij machte is, dergelijke theorieën op te bouwen en, wat meer is, verder te controleeren. Want hierin ligt juist haar groot belang, dat zij, met een voldoende feitenkennis gewapend, onomstootbare bewijzen kan aanvoeren, daar waar, bij gebrek aan beter, tot hiertoe nog een al te groote plaats moet worden ingeruimd aan min of meer goed gefundeerde hypothesen.

II. — Historisch overzicht van de Vlaamsche Dialectologie tot en met 1925

Er zijn in de laatste jaren verscheidene overzichtelijke, kritisch-bibliographische opstellen verschenen over den stand van de Noord- en Zuidnederlandsche dialectstudie of van bepaalde onderdeelen van dat vak. Ware het niet, dat dit bulletijn beoogt een reeks studies over stand en methode van dialectologie en toponymie in Vlaanderen en in Wallonië samen te brengen, dan zou een eenvoudige vermelding van die opstellen hier kunnen volstaan. In zooverre zullen zij dan toch dienstig zijn dat dit overzicht zich kan beperken bij de groote lijnen, en voor nadere bijzonderheden verwijzen naar de volgende auteurs :

KLOEKE (G.G.). *Die Niederländische Mundartenforschung*. Zs. f. d. M. a. XV.

GROOTAERS (L.). 1) *Hoe staat het met het wetenschappelijk onderzoek der Zuidnederlandsche Dialecten ?* — Dietsche War. en Belf. XXI, 1921.

2) *De Dialectgeographie op Duitsch en op Nederlandsch taalgebied*. Leuv. Bijdr., Bijblad XIII, 1921.

3) *Wetenschappelijk onderzoek der Zuidnederlandsche Dialecten*. Handel. V^e VI. Phil. congres. Brugge 1922.

KLOEKE (G. G.) en GROOTAERS (L.). *Handleiding bij het Noord- en Zuidnederlandsch dialectonderzoek* (Waarin, van eerstgenoemden auteur, een « Geschiedenis van het Noordnederlandsch Dialectonderzoek » en van den anderen een « Geschiedenis van het Zuidnederlandsch Dialectonderzoek ») Nijhoff, 's Gravenhage 1926.

BLANQUAERT (E.) 1) *Over bestaande Dialectatlassen op het Romaansch en Germaansch taalgebied, en een eventueelen Nederlandschen Dialectatlas*. Handel. V^e VI. Phil. congres. Brugge 1922.

2) *Over Dialectstudie*. De Vl. Gids. N. R. XII, 3. Febr. 1924

De overzichten van KLOEKE en GROOTAERS in hun *Handleiding* zijn daaronder de jongste en de uitvoerigste⁽¹⁾, en bevatten een vrijwel volledige bibliographie. Dank zij deze laatste, kon de opsomming van enkele andere studies hier worden weggelaten.

Wanneer men den ontwikkelingsgang van de dialectstudie in Zuid-Nederland nagaat, merkt men op dat dit vak, zooals de taalkunde in 't algemeen, zich eerst in den loop van de 19^e eeuw heeft ontwikkeld. Wij zien het trapsgewijs overgaan van de handen van taalliefhebbers en taalstrijders naar die van de beoefenaars der taalkunde zonder meer. Ook in Noord-Nederland en in de meeste andere landen van Europa is dat zoo geweest.

Vóór de 19^e eeuw moet echter de aandacht worden gevestigd op sommige werken die, hoewel geen eigenlijke dialectstudies, dan toch taalstudies waren welke voor de kennis der oudere dialecttoestanden van belang zijn, omdat zij dikwijls onwillekeurig gewestelijk getint, soms ook wel willekeurig, voor meer verstaanbaarheid, in een be-

(¹) De studie van Dr. Grootaers wordt hier dan ook, met zijne instemming, op ruime schaal benuttigd.

paalde gewesttaal geschreven zijn. Ik bedoel hier de oudere Nederlandsche « Spreeconsten » of « Spellinghen » eenerzijds, en de Latijnsche grammatica's voor Zuid-Nederland geschreven of omgewerkt anderzijds. Een voorbeeld van oudere Vlaamsche, en speciaal Gentsch getinte spraak-kunst, is wel de *Nederlandsche Spellynghe* van Joos LAMBRECHT (1550). Wij worden nader ingelicht over het door SEXAGIUS en door MEURIER beschreven 16^e eeuwse Brabantsch door L. GOEMANS : Leuv. Bijdr. III en IV. *Antonius Sexagius' De Orthographia Linguae Belgicae* en Leuv. Bijdr. V. *Bijdrage tot de kennis van het Antwerpsch Dialect in de XVIe eeuw, naar G. Meurier*. Wat de Latijnsche grammatica's betreft, daarvan werd mij een interessant voorbeeld aangewezen door mijn Gentschen collega, Prof. ROERSCH, namelijk een bewerking van « Guidonis Juvenalis Cenomanni in lingua latina eruditio cum thematis gallicanis ab ipso pridem » door J. Badius Ascensius, die er Vlaamsche thema's heeft bijgevoegd, en, in een opdracht aan een schoolmeester van Nieuwerkerken, zegt : « Verum tamen ut hanc opellam tibi prorsus novatum agnoscas, ad tuam regionem polissimum respixi » — « Opat gij echter zoudt herkennen dat dit werkje waarlijk voor u omgewerkt werd, heb ik voornamelijk op uwe streek gelet ». — Dat met dergelijke werken reeds heel wat te doen is, bewijst KLOEKE in zijn *Hollandsche Expansie...* », Nijhoff. 1927., waar hij den 16-17^e eeuwse dialecttoestand uit grammatica's en uitspraakleeren van dien tijd afleidt. Een volledige bibliographie van dergelijke Noord- en Zuidnederlandsche werken welke inlichtingen bevatten omtrent de vroegere dialecttoestanden zou uiterst welkom zijn !

In de 19^e eeuw ontmoeten wij vóór 1830 slechts een bescheiden poging tot dialectverzameling in het tijdschrift « *Tijdverdrijf* », door VAN DAELE van Ieperen uit-

gegeven. Maar Van Daele's actie (onder den schuilnaam Vaelande) was, evenals die van J. Fr. WILLEMS (Ode op de herstelling der Nederduitsche Tael-1814) vooral van polemiseerenden aard. Het kwam er op aan, bij den eerste, de eigen Westvlaamsche taal te behoeden tegen overrompeling door het Fransch, bij den tweede de redding van het Nederlandsch met een jubelkreet te begroeten.

Ook na 1830 stond het verzamelen van Vlaamsche dialectwoorden in talrijke locale idioticons of kleinere woordenlijsten nog een halve eeuw lang in het teeken van den taalstrijd. En deze strijd was niet, zooals men a priori zou kunnen denken, gericht tegen het franciseerend gevaar alleen, maar ook tegen een mogelijke miskenning van het Zuidnederlandsch taaleigen door de algemeen Nederlandsche gemeenschap, terwijl de Westvlaamsche taalparticularisten hun Westvlaamsch zoowel tegen het Noordnederlandsch als tegen het overige Zuindnederlandsch hoog hielden. In het *Belgisch Museum* (1837-46) geven J. Fr. WILLEMS en zijn medewerkers talrijke *Proeven van Belgisch-Nederduitsche dialecten*, locale omzettingen van de parabel van den Verloren Zoon. In zijn *Middelaer* (1840-42) laat J. DAVID eveneens dialectbijdragen verschijnen. David spreekt ook in zijn lezing op het tweede taal- en letterkundig congres, gehouden te Amsterdam in 1850, over de noodzakelijkheid om, door het aanleggen van plaatselijke idioticons, het Algemeen Nederlandsch Woordenboek te helpen voorbereiden; HEREMANS handelt op het 4^e Congres over het belang der dialecten voor Middelnederlandsche tekstverklaringen. Het idee van David wordt uitgewerkt dank zij de Leuvensche studentenvereniging « Met Tijd en Vlijt », die in 1859-60 een prijskamp inricht voor het opstellen van lijsten met Zuidnederlandsche woorden welke in de woordenboeken nog niet waren opgenomen. De 19 ingekomen antwoorden

en het materiaal dat hijzelf er nog bij verzamelde, leverden aan pastoor SCHUERMANS de grondstoffen voor zijn *Algemeen Vlaamsch Idioticon* (1864-70) en *Bijpoegsel* (1883). *De Zuidnederlandsche Maatschappij van Taalkunde*, opgericht in 1870, volgde het voorbeeld na van « Met Tijd en Vlijt », en schreef insgelijks prijsvragen uit. Daaruit sproten de dialectwoordenboeken van TUERLINCKX (*Bijdrage tot een Hagelandsch Idioticon*, Gent, 1886) en van RUTTEN (*Bijdrage tot een Haspengouwsch Idioticon*, Antwerpen, 1890) die, hoewel later verschenen, in geest en inhoud nog bij deze periode vóór '80 behooren.

Van een specifiek Westvlaamsche strekking komt in 1873 DE BO'S *Westvlaamsch Idioticon* getuigen. Maar al deze woordverzamelingen beantwoordden nog niet aan de moderne wetenschappelijke vereischten: Van de eigenlijke klank- en vormleer der dialecten kwam haast nog niets terecht. De dialectwoorden werden vernederlandscht, een phonetische spelling was onbekend, en ook werden de woorden die aanstoot konden geven meestal wegge laten. In dien geest zullen ook na '80 nog werken verschijnen, en worden er zelfs tot op dit oogenblik steeds vervaardigd. Men vermeit zich in het verzamelen van eigenaardige woorden en zegswijzen vol locale kleur. Men beweert den rijkdom van de taal te vergrooten met zulke woorden en spreuken bijeen te brengen uit alle hoekjes waar men ze maar vinden kan, en het wordt dan een bonte mengeling van vondsten uit de boeken en afgeluisterde maar vernederlandsche volksgezegden. De bedoeling van dergelijke verzamelaars is lofwaardig, maar de eigenlijke taalwetenschap wordt door hen niet gebaat.

Een afzonderlijke vermelding verdient het dialectwerk van GUIDO GEZELLE. Bijkomstig in *Rond den Heerd* (1866-1889), als hoofdzaak in zijn *Loquela* (1891-1895; tot boekdeel omgewerkt door J. CRAEYNST en verschenen te

Amsterdam en te Antwerpen in 1907) behandelt hij de Westvlaamsche of andere dialectwoorden op de hem eigen manier van geniaal talenkenner en taalminnaar. Zijn etymologische uitweidingen missen dikwijls vasten grond, maar niemand kan het hem verbeteren of nadoen waar hij de verschillende aspecten en beteekenissen, zelfs de vermeende herkomst van de woorden beschrijft, en ze als het ware met streelende hand langs alle zijden betast. De lectuur van *Loquela* is een genot. Gezelle heeft zijn taal liefgehad en met liefde bekeken en doorvoeld en beschreven zooals hij de insecten en de vogels, de kruiden en de boomen liefhad en met zijn eigen ziel bezielde en bezong.

Ten slotte moet, in de periode vóór 1880, nog worden besproken het grootsche werk van JOHAN WINKLER, *Algemeen Nederduitsch en Friesch Dialecticon*. I-II. 's Gravenhage. Martinus Nijhoff, 1874, dat een verzameling schriftelijk ingewonnen dialectomzettingen van de parabel van den Verloren Zoon bevat. De teksten komen uit het gansche Nederduitsche taalgebied, van aan Baltisch Rusland tot in Fransch Vlaanderen. De Zuidnederlandsche, 36 in getal, zijn ingedeeld in Limburgsche, Zuid-Brabantsche, Antwerpsche, Oost- en Westvlaamsche; benevens een algemeen hoofdstuk over Zuid-Nederland, geeft de auteur bij elk van deze vijf streken, en ook nog bij sommige onderdeelen daarvan, een overzicht van de taal- en dialecttoestanden. Van deze overzichten en van de teksten heeft VAN GINNEKEN (*Handboek der Nederlandsche Taal*. I.) zich in ruime mate bediend. Winkler's werk is, voor wie een algemeen overzicht wil krijgen van sommige Nederlandsche dialecttoestanden, meer dan een halve eeuw na zijn verschijnen, nog steeds onmisbaar. Toch draagt het de sporen van zijn tijd. De schrijfwijze is nog niet phonetisch, en in menig geval zijn de teksten vernederlandscht.

In haar geheel biedt ons de periode vóór 1880 hoofdzakelijk woord- en tekstverzamelingen, veelal in particularistischen zin opgevat. De eerste zuiver wetenschappelijke dialectwerken over Zuid-Nederland verschijnen na '80, en daaronder komt de voorrang toe aan VERCOULLIE'S *Spraakleer van het Westvlaamsch Dialect*, verschenen in het Noordnederlandsch Tijdschrift *Onze Volkstaal*. II. 1885. Deze schets is in sommige opzichten nu verouderd. Men zou bvb. nu niet meer zoo scherp de grenzen van het Westvlaamsch tegenover de omliggende dialecten durven afbakenen ; men zou een phonetisch schrift eischen, en meer beschrijving van gewestelijke schakeeringen ; maar voor dien tijd was het een modelwerk ; nu nog treft ons de logische structuur van deze spraakleer, en vooral de streng wetenschappelijke classering en beschrijving van de afzonderlijke taalfeiten.

Het jaar nadien (1886) wordt de *Koninklijke Vlaamsche Academie* gesticht, en deze instelling heeft, door het uitschrijven van prijsvragen en door hare publicaties, veel bijgedragen tot de beoefening van de dialectstudie. Uit den aard der prijsvragen, opgesomd door GROOTAERS (*Handleiding*, pp. 36-37) blijkt dat de Academie achtereenvolgens heeft willen bevorderen : het aanleggen van plaatselijke idioticons als voorbereiding tot een algemeen Zuidnederlandsch dialectwoordenboek, de geographisch-vergelijkende studie en de klankleer van bepaalde onderdeelen van ons taalgebied. Onder de werken door de Academie uitgegeven moeten vooral vermeld worden : CORNELISSEN en VERVLiet : *Idioticon van het Antwerpsch dialect*, Gent 1899-1906 ; en het *Zuid-Oost-Vlaandersch Idioticon* door Is. TEIRLINCK. (Gent 1908-1924), waarvan het 4^e en laatste deel een Klank- en Vormleer is. Verder D. CLAES : *Lijst van bij Kiliaan en in Zuid-Nederland voortlevende woorden die in de hedendaagsche woordenboeken*

niet voorkomen of onvolledig verklaard zijn (Gent. 1904), en van denzelfde : « *Bijvoegsel aan de Bijdragē tot het Hagelandsch Idioticon van J. F. Tuerlinckx.* (Gent. 1904).

Naast deze publicaties berusten in het archief van de Academie, jammer genoeg onuitgegeven, volgende interessante dialectwerken : GOEMANS. *Leuwensch Idioticon*, bekroond sedert 1904 ; J. VANDENHEUVEL en E. BROU : *Topographische grens van het West- en Oostvlaamsch dialect*, bekroond sedert 1911 ; L. GROOTAERS en J. GRAULS : *Klankleer van het Hasseltsch dialect*, bekroond sedert 1914.

De Academie heeft ook in bewaring het materiaal dat, op groote schaal, door correspondentie, werd verzameld door Prof. P. WILLEMS van de Universiteit te Leuven, in 1886 en volgende jaren. Prof. Willems wilde een vergelijkende klank- en vormleer der Nederlandsche dialecten van België, Noord-Nederland en de Rijnprovincie op touw zetten ; hij zond een vragenlijst rond met meer dan 2000 woorden en wendingen, en verzamelde 347 antwoorden ; van zijn handschrift voor de « Vergelijkende klank- en vormleer » bracht hij meer dan 4000 bladzijden in gereedheid ; de dood belette hem het te voltooien. In 1908 schonk zijn zoon Prof. J. Willems het materiaal aan de Koninklijke Vlaamsche Academie, waar het ter beschikking is van degenen die het werk zouden willen voortzetten.

Sedert de tachtiger jaren zien wij verscheidene lokale tijdschriften ontstaan, die alle minder of meer dialectisch getint zijn, en bijdragen over de dialecten opnemen : 't *Daghet in den Oosten* verschijnt te Hasselt van 1885 tot 1914 ; *Volk en Taal*, te Ronse van 1888 tot 1894 ; *Ons Volksleven*, te Brecht van 1889 tot 1900 ; *Biekorf* te Brugge, 1891 vv. Voegen wij daar bij het *Limburgsch Jaarboek*, Bilsen 1892-96, de *Limburgsche Bijdragen*, Hasselt 1902 v.v. en ten slotte *Volkskunde*. 1888 vv., dat

uiteraard ook veel dialectmateriaal bevat, en wij hebben, op één na, de voornaamste Zuidnederlandsche tijdschriften sedert 1880 genoemd waaruit de dialectoloog kan gaan putten.

Dat éene, dat een uitvoeriger bespreking verdient omdat het hoofdzakelijk aan dialectologie werd gewijd en uitsluitend streng wetenschappelijke bijdragen bevat, heet *Lewensche Bijdragen op het gebied van de Germaansche Philologie en in 't bijzonder van de Nederlandsche Dialectkunde*, 1896 vv., sedert 1921 : *Lewensche Bijdragen. Tijdschrift voor Moderne Philologie*. Het register over de eerste tien jaargangen (I-X, 1896-1913) vermeldt :

COLINET (Ph.). *Het Dialect van Aalst*, I.

— *De Quantiteit der vocaal A in het dialect van Aalst. Proefondervindelijke studie*, V.

GOEMANS (Dr. L.) *Het Dialect van Leuven*, II.

— *De Quantiteit der Vocalen A en I in het dialect van Leuven*, VI en VIII.

GROOTAERS (Dr. L.) *Het Dialect van Tongeren*, VIII en IX.

— *De Quantiteit der vocalen in het dialect van Tongeren*, X.

DUPONT (Dr. J.) *Het Dialect van Bree*, 1^e dl. in IX.

Daar is sedertdien nog bij te voegen : het vervolg van DUPONT'S *Dialect van Bree* in XII en XIV en GROOTAERS' *Limburgsche Accentstudien* in XIII. Van laatstgenoemden auteur verschenen bovendien talrijke kleinere opstellen « met propaganda-doeleinden » zooals hij het zelf noemt, en een belanwekkende dialectgeographische studie welke even verder ter sprake komt.

Deze monographieën van de Leuvense Bijdragen zijn parallelstudies, d. w. z. naar een vast plan opgevat en uitgevoerd, zoodat een zelfde deel van de phonetica of van de vormleer voor Aalst, Leuven, enz. steeds in hetzelfde hoofdstuk ter sprake komt. Men zou er het werk van SMOUT : *Het Antwerpsch Dialect* (Recueil des travaux

publiés par la Faculté de Philosophie et Lettres, Gand, 1905) kunnen bijvoegen omdat het nagenoeg naar hetzelfde plan werd geschreven.

Dergelijke studies zijn hoogst welkom bij alwie eenzelfde verschijnsel over het gansche taalgebied vergelijkend onderzoekt. Wat men nu echter niet meer zou doen, is het scheppen van de zoogenaamde « normaalvormen », welke etymologische reconstructies zijn in fonetisch schrift, maar nooit zoo werden uitgesproken. Voor zoover ik echter kan nagaan zijn deze fonetisch-historische studies allernauwkeurigste en met talrijke voorbeelden toegelichte dialect-beschrijvingen. De eerste drie zijn aangevuld met experimenteel-fonetische lengtemetingen, en zoiets mag bij alle lokaal-uitgediepte dialectstudie hoogst welkom heeten. Zooals in voorgaande studie over methode van het dialectonderzoek werd gezegd, kan het graven in de diepte op bepaalde punten niet anders dan heilzaam werken op het gehalte van de vergelijkende — in de oppervlakte werkende — studies die van de uitslagen der dieptepeilingen gebruik maken. De medewerkers van Leuvensehe Bijdragen hebben vooral het schitterend voorbeeld van ROUSSELOT'S *Modifications phonétiques du langage étudiées dans le patois d'une famille de Cellefrouin* (Revue des patois gallo-romans I-II, 1891-92) op het oog gehad. Jongeren beschikken daarnaast over een paar merkwaardige Hollandsche modelwerken, namelijk VERSCHUUR (A.). *Klankleer van het Noerd-Bevelandsch*. Amsterdam 1902. — EYKMAN (L. P. H.) *Description phonétique des sons de la langue frisonne parlée à Grouw* (Archives du Musée Teyler. S^{1e} II. Vol. XI. 1e p. Haarlem 1907.) Dez. : *Phonetische beschrijving van de klanken der Hindelopensche taal*. (Verhand. Kon. Ak. v. Wet. Afd. Lett. N. R. Dl. XIV N^r 2) Dez. : *Phonetische beschrijving van de klanken der Schiermonnikoogsche taal* (Ibid. Dl. XXV. Nr. 1. Amsterdam 1925).

Overzien wij nu de tot dusver besproken of geciteerde werken dan merken wij dat de dialectologie in Zuid-Nederland vóór '80 vooral bestond in verzamelwerk, opeenstapeling van dialectteksten en van plaatselijke woordverzamelingen. Sedert '80 ontmoeten wij dezelfde werken in streng wetenschappelijken vorm, en daarnaast locale en gewestelijke studies op de klank- en vormleer, die door sommigen tot in de minste bijzonderheden werden doorgedreven.

Naar het voorbeeld van de Fransche, Duitsche, Deensche, Roemeensche en Zwitsersche ⁽¹⁾ dialectgeografen is men in de laatste periode van ons Zuid-Nederlandsch dialectonderzoek ook hier te lande de geographische verspreiding van de dialectfeiten gaan bestudeeren. Men heeft leeren inzien dat de juiste kennis van de verspreiding der feiten over het gansche taalgebied niet alleen een klaarder inzicht geeft in de mogelijke verdeelingen en onverdeelingen van de dialecten, maar ook in het wezen en in de evolutie van de taal zelve. Wij waren reeds in de gelegenheid om te wijzen op Winkler's Algemeen Nederduitsch en Friesch Dialecticon met zijn talrijke verzameling van teksten. Een andere onderneming op groote schaal voor het bijeenbrengen en publiceeren van dialectteksten was die van de gebroeders J. A. en L. LEOPOLD : *Van de Schelde tot de Weichsel* (Wolters. Groningen 1882.) Zuid-Nederland is er met 12, en Fransch Vlaanderen met 8 plaatsen in vertegenwoordigd, terwijl er voor Noord-Nederland zoowat 75 in voorkomen. Dat is natuurlijk een wanverhouding, en waar de Noordnederlandsche taalkundigen het over « de » Nederlandsche dialecten hebben is het bij hen een treurige gewoonte gebleven, zich van de

(1) Daarover kan gelezen worden mijn reeds geciteerde Brugsche congreslezing ; over den Franschen atlas in het bijzonder : ULRIX : *Taalgeographie*. Handel. 2^e Vl. Phil. congr. Gent. 1913.

Zuidnederlandsche al te goedkoop of te maken. De gebroeders Leopold verzamelden voor elke behandelde plaats een of meer dialectteksten van verschillenden aard en gehalte, door briefwisseling ingewonnen. Voor vergelijking van eenzelfde verschijnsel over het geheele taalgebied zijn deze teksten dus minder geschikt. Wel kunnen zij nu nog worden aanbevolen, als voorafgaande lectuur, aan wie een bepaalde streek wenscht te onderzoeken. Zij geven, hoewel oppervlakkig, toch een algemeen denkbeeld van den klankvoorraad, en gunnen den lezer bovendien een zekeren kijk op het volkskarakter. Mij trof bvb. de algemeene droefgeestigheid, gepaard met humor, in de meeste Zeeuwsche stukjes; en de sappige Brusselsche fragmenten geven uitstekend het oppervlakkige, maar toch fantastische Brusselsche zwanskarakter weer.

Het *Algemeen Nederduitsch en Friesch Dialecticon* evenzeer als *Van de Schelde tot de Weichsel* zijn reeds dialectgeographische werken naar de letter, vermits zij teksten uit het gansche taalgebied geven; daarom worden zij ook samen genoemd aan het begin van dit overzicht van dialectgeographische bijdragen. Maar zij zijn nog niet dialectgeographisch naar den geest. Het materiaal is nog niet betrouwbaar genoeg; en de bedoeling van de schrijvers om het te gebruiken voor vergelijkende studie is nog geen werkelijkheid geworden, al geeft Winkler enkele kenmerkende trekken voor iedere streek, en al beloven de gebroeders Leopold een nadere studie, aan het slot van hunne inleiding. De eerste dialectgeographische onderneming in den waren zin van 't woord, die dan ook op gelijken voet staat met de buitenlandsche prestaties van dien tijd, werd aangevat door D^r JAN TE WINKEL, en ten deele uitgevoerd in de twee afleveringen van *De Noordnederlandsche Tongvallen. Atlas van Taalkaarten met tekst*. Leiden 1898 en 1902. Jammer genoeg bracht deze publi-

catie het slechts tot twee kaarten (de lange *ä* en de lange *î*), en werd Zuid-Nederland hier var kant gelaten. Het zeer omvangrijke ingezamelde materiaal, waarvan de oogst ons wordt beschreven in de inleiding tot de eerste aflevering, wordt nu nog bewaard door het Nederlandsch Aardrijkskundig genootschap, en kan, op aanvraag, door belangstellenden worden benuttigd. In Zuid-Nederland staat het dialectgeographisch onderzoek van Limburg aan de spits. J. SCHRIJNEN — wiens merkwaardige *Isoglossen van Ramisch in Nederland*, met 13 kaarten, Brand-Bussum, 1920 hier voor nadere kennismaking warme aanbeveling verdienen — publiceerde *Taalgrenzen in Zuid-Nederland. Het mich-kwartier*, in zs. voor Ned. Taal- en Letterkunde XXVI, en *De Benrather Linie* in Leuv. Bijdr. VIII. Dr. J. LEENEN promoveerde te Leuven op een, jammer genoeg, nog niet uitgegeven dialectgeographische studie over Belgisch Limburg. Enkele resultaten deelde hij mee in *Limburgsche Bijdragen* 1916. Ook in *De Kempen*² (Reeks : Steden en Landschappen. Antwerpen. De Sikkel. 1924.) publiceerde hij een korte bijdrage met kaart over *De Kempische Dialecten*. Intusschen hebben ook FRINGS en VAN GINNEKEN in *Zeitschrift f. Deutsche Mundarten* (1919, 3/4) een uitgebreide studie *Zur Geschichte des Niederfränkischen in Limburg* laten verschijnen, waarin, benevens het gebied tusschen Nederrijn en Maas, ook de linker Maasoever tot in Belgisch Brabant en Antwerpen wordt opgenomen. Deze studie toont, met hare isoglossen die als zoovele taalgolven van Keulen uit tot in het hart van onze Kempen zijn gespoeld, op afdoende wijze aan dat de problemen van de Nederlandsche taalwetenschap niet tot aan onze oostelijke grenzen, maar tot in het Rijnland reiken. En de nadere beschouwing van de Duitsch-Nederlandsche woordkaarten die BERNHARD MARTIN sedert October 1924 in *Theutonista* (Bonn-Leipzig I vv.) laat ver-

schijnen, doen steeds met meer klem de vraag oprijzen of de Duitsche en Nederlandsche vraagstukken nog langer anders mogen opgevat worden dan als continentaal-Germaansche. In afwachting doet elk wat hij kan. Tijdens den oorlog teekenden TH. FRINGS en J. VANDENHEUVEL meer dan 50 lezingen van de 40 zinnen van Wenker op, van den mond van Zuidnederlandsche dialectsprekers die zij in de gevangenenkampen konden opsporen. Zij namen ook andere dialectteksten op, en publiceerden in 1921 *Die Südniederländischen Mundarten. Texte, Untersuchungen, Karten. Teil I : Texte.* (Reeks Deutsche Dialektgeographie, H. XVI. Elwert. Marburg). En van het vele dat, ook met beperkte middelen, een doortastend en methodisch werker in Zuid-Nederland vermag, is Dr. Prof. L. GROOTAERS, aan wiens bedrijvigheid deze slotregels hoofdzakelijk moeten gewijd worden, wel het sprekendst bewijs. Zijn naam moest in dit opstel reeds herhaaldelijk worden vermeld. Waar nu de huidige stand der dialectgeographie in ons land moet worden geschetst, neemt hij alweer de voornaamste plaats in. Hij heeft, sedert den oorlog, op verscheidene congreslezingen de belangstelling van de jongeren opgewekt met de uiteenzetting van zijn werkplannen. Hij is de stichter en de stuwkracht van de « Zuidnederlandsche Dialect-centrale », die een schriftelijke enquête voor een Zuidnederlandschen taal-atlas en voor een algemeen Zuidnederlandsch dialect-woordenboek is begonnen en reeds een goed eind weegs heeft doorgevoerd ⁽¹⁾. Hij is de redactiesecretaris van Leuvense Bijdragen, waarin de dialectgeographie een ereplaats bekleedt, en die in het Bijblad de ook afzonderlijk verschij-

(1) « De schriftelijke enquête voor den Zuidnederlandschen Taal-atlas omvatte negen vragenlijsten, samen ongeveer tweeduizend woorden of korte zinnen. Voor iedere lijst ontving ik gemiddeld driehonderd antwoorden ». (Grootaers. Handleiding. p. 45.).

nende *Medeelingen van de Zuidnederlandsche dialectcentrale* » opnemen. Hij is 'ten slotte, als Leuvensch hoogleeraar, de leider van een aantal totnogtoe onuitgegeven dialectgeographische disseraties, opgesomd in Leuv. Bijdr. Bijbl. XV. 1924 en XVII. 1925, en waarvan het gebied op bijgaande kaart wordt afgebakend. Als specimen van de woordkaarten welke het materiaal van de dialectcentrale hem zal toelaten te publiceeren, liet hij in Leuv. Bijdr. XVI, 1925 *De namen van de roode aalbes*, « *ribes rubrum* », in Zuid-Nederland. (kaart en tekst) verschijnen. Een tweede kaart van denzelfden schrijver in Leuv. Bijdr. XVIII, 1926, valt onder de jaarbibliographie van 1926, evenals de *Handleiding bij het Noord- en Zuid-Nederlandsch Dialectonderzoek*, door Dr. L. GROOTAERS en Dr. G. G. KLOEKE, met een kaart (Nijhoff. 's Gravenhage. 1926.). Ten slotte verdient het een speciale vermelding dat Dr. Grootaers, door zijn samenwerking met Kloeke voor Noord-Nederland, en door zijn verstandhouding met de continentaalgermaansche woordgeographische ondernemingen in Duitschland, onze Zuidnederlandsche wetenschap den weg toont voor een heilzame verruiming.

Het voorbeeld van Dr. Grootaers en van de Leuvense Universiteit werkt allergelukkigst op die van Brussel, waar sedert den oorlog een drietal dialectdissertaties werden gemaakt ⁽¹⁾, en op die van Gent, waar, bij het verschijnen dezer regels, een proefschrift zal voorgedragen zijn, getiteld *Dialectgeographische Bijdrage tot de studie van de Nederlandsche verkleinwoorden*. Het bevat o. m. 19 groote kaarten van het geheele Ndl. taalgebied, waarop telkens een verkleinvorm is aangebracht op meer dan

(1) BLANQUAERT : *Het Opdorpsch Dialect*.

MAZEREEL : *Het Elsen'sch Dialect*.

VAN GASSEN : *Het Land van Ninove*.

1100 plaatsen. 650 plaatsen werden door de auteur, den H. W. PÉÉ, bezocht voor mondelinge opnemingen.

Om overzichtelijk te maken wat op ons taalgebied aan dialectgeographische studies reeds werd geleverd, wordt als aanhangsel een kaartje gegeven waarop de bewerkte gedeelten gearceerd en genummerd voorkomen. De inhoud van dit kaartje reikt, in plaats van tot 1925, tot in het midden van 1927. Aan de kaarten van GROOTAERS (I), thevens ook aan de muis-kaart van KLOEKE (II-In Holl. Expansie, reeds vroeger vermeld) en aan de kaarten van Pée (III) wordt herinnerd door de wijdere arceering Z. O.-N.W. ; met de volgende nummers worden bedoeld :

- IV. Dr. ROELS : *De Westvlaamsche kuststreek van Lombart-zijde tot aan de Hollandsche grens.* (Leuv. diss.).
- V. Dr. SOETE : *De Zuidelijke helft van het arrondissement Kortrijk.* (Leuv. diss.).
- VI. Dr. BERNARD : *Het Meetjesland* (Leuv. diss.).
- VII. Dr. VAN HAVER : *Het Land van Waas* (Leuv. diss.).
- VIII. Dr. E. BLANCQUAERT : *Dialect-Atlas van Klein-Brabant.* Antwerpen. De Sikkel. 1926.
- IX. Dr. VAN GASSEN : *Het Land van Ninove.* (Bruss. diss.).
- X. Adv. Mr. POSSOZ : *Zuid-West-Brabant en enkele aangrenzende Oostvlaamsche en Henegouwsche gemeenten.*
- XI. De H. BOGAERT : *Mechelen en 28 plaatsen in het omliggende.* (Leuv. diss.).
- XII. Dr. WOUTERS. *De streek tusschen Lier en Westerloo, 21 plaatsen.* (Leuv. diss.).
- XIII. Dr. PAUWELS : *Aarschot en 22 omliggende plaatsen.* (Leuv. diss.).
- XIV. Dr. VAN TRICHT : *Cortenbergh en 23 omliggende plaatsen.* (Leuv. diss.).
- XV. Dr. LONTIE : *Lubbeek en 31 omliggende plaatsen.* (Leuv. diss.).
- XVI. Dr. SCIOT : *Attenrode-Wever en 19 omliggende plaatsen.* (Leuv. diss.).
- XVII. Dr. COUWENBERG : *Aitgaarden en 23 omliggende plaatsen.* (Leuv. diss.).

- XVIII. Dr. VANDEGAER : *Tienen en een tiental omliggende plaatsen.* (Leuv. diss.).
- XIX. Dr. MATHIJS : *St-Truiden en 20 omliggende plaatsen.* (Leuv. diss.).
- XX. Dr. RAEYMAKERS : *Loowbergen en 21 omliggende plaatsen.* (Leuv. diss.).
- XXI. E. H. KEUNEN : *Hamont en 14 omliggende plaatsen.* (Leuv. diss.).
- XXII. E. H. DRIESKENS : *Bree en 20 omliggende plaatsen.* (Leuv. diss.).
- XXIII. Dr. LEENEN : *Lewvensche dialectgeographische dissertatie over geheel Belgisch Limburg.*
- XXIV. Dr. L. GROOTAERS en Dr. J. LANGOOR : *Montzen, Welkenraedt, Eupen en de overige Nederlandsch sprekende, gemeenten ten N. O. van de provincie Luik.*

Besluit

Van liefhebberij of taalstrijd heeft onze Zuidnederlandsche dialectologie zich in den loop van de 19^e en in het eerste kwart van de 20^e eeuw ontwikkeld tot een wetenschap. Deze wetenschap heeft een ontzaglijke hoeveelheid plaatselijk woordmateriaal verzameld dat de nu door Grootaers voorgenomen publicatie van een algemeen Zuidnederlandsch dialectwoordenboek zal ten goede komen. Zij heeft bovendien talrijke plaatselijke phonetische en morphologische studies geleverd die naar de mate hunner degelijkheid geroepen zijn om diensten te bewijzen aan onze vergelijkende dialectkunde ; en deze laatste is, vooral sedert den oorlog, een vruchtbare periode ingetreden, waarin de opvattingen en werkwijze der moderne dialectgeographie zegevieren en in talrijke werken tot uiting komen. De huidige Minister van Kunsten en Wetenschappen is — zeldzame gunst voor de philologen ! — germanist, en heeft, door de instelling van de Commissie voor Toponymie en Dialectologie, bewezen dat hij het wetenschappelijk belang van deze vakken hoogschat. Waar de belang-

stelling voor de Vlaamsche dialectstudie zoo algemeen en zoo levendig is, waar het universitair onderwijs de noodige phonetische et taalkundige vorming geeft aan tal van studenten; waar de Commissie voor Toponymie en Dialectologie zich, o. m. door het uitgeven van dit bulletijn en door het verleenen van geldelijken steun aan de beoefenaars van de dialectologie, beijvert om diegenen die « van goede wille zijn » naar vermogen te helpen, hangt het nog enkel van ééne voorwaarde af opdat de Nederlandsche dialectkunde, en daarmee de Nederlandsche taalkunde een vruchtbaare toekomst tegemoet zou gaan :

Dat zij die het vak willen beoefenen zich steeds sterk genoeg zouden voelen om in deze kommervolle, naoorlogsche atmosfeer de zuivere hoogten te bereiken van balangeborene liefde en werkdadige geestdrift voor de wetenschap.

Bij : E. BLANCQUAERT

Historisch overzicht van de Vlaamsche Dialectologie

Stand van het dialectgeographisch onderzoek in Zuid-Nederland 1927

